

Dlaczego nie ma żydowskich miasteczek

Dlaczego nie ma żydowskich miasteczek

Wstęp

Terminem **Holocaust** określa się całkowitą zagładę Żydów dokonaną przez hitlerowców. Inny termin to Shoah lub Zagłada. W **Generalnym Gubernatorstwie** i na ziemiach włączonych do

III Rzeszy już w 1940 roku rozpoczęła się akcja tworzenia **gett**. Getta to wyłączone części miast, do których przenoszono Żydów i których nie mogli oni opuszczać. Musieli też nosić charakterystyczny znak – żółtą gwiazdę Dawida.

Największe getto znajdowało się w Warszawie. Znalazło się w nim 450 tysięcy Żydów. Po ataku Hitlera na ZSRS kolejne powstawały na ziemiach, które dotąd obejmowała okupacja sowiecka (Wilno, Grodno, Lwów). Żydzi w gettach byli zmuszani do niewolniczej pracy – zyski z niej czerpali Niemcy.

Kolejnym etapem zagłady Żydów była likwidacja getta w Warszawie. Żydzi, zdając sobie sprawę z czekającej ich śmierci, 19 kwietnia 1943 roku wywołali powstanie. W połowie maja żydowska dzielnica w Warszawie przestała istnieć. Jej mieszkańcy w większości zginęli. Pierwszy obóz zagłady Żydów powstał w Chełmnie nad Nerem. Kolejne w **Auschwitz-Birkenau**, Majdanku, Treblince, Sobiborze, Bełżcu. Jak obliczają historycy, w **obozach koncentracyjnych** i gettach oraz w wyniku rozstrzelań zginęło od 5 do 6 milionów Żydów.

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nauczysz się

1. przedstawiać założenia Festiwalu Warszawa Singera;
2. opisywać życie w sztetlach;
3. wyjaśniać problem zagłady narodu żydowskiego.

Cele edukacyjne zgodne z etapem kształcenia

1. odpowiada na pytania postawione do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji;
2. pozyskuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje i porządkuje;
3. wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe;
4. tworzy krótką wypowiedź korzystając z zadanego źródła historycznego;
5. sytuuje w czasie zjawiska historyczne; porównuje pozyskane informacje.

DLACZEGO NIE MA ŻYDOWSKICH MIASTECZEK - audiobook

Rozdziały audiobooka:

1. „Warszawa Singera”
2. Życie w sztetlach
3. Holocaust

Uwaga!

Notatka dla prowadzącego:

Przed rozpoczęciem pracy z audiobookiem, możesz skorzystać z przygotowanego scenariusza lekcji, który pokazuje, jak wdrożyć materiały multimedialne w tok lekcji.

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wskazówka

Żydzi do II wojny światowej byli mniejszością narodową w Rzeczypospolitej. Odsłuchując nagranie, zwróć uwagę na sposób, w jaki dziś się ich upamiętnia.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PEvhKsqat>

Dlaczego nie ma żydowskich miasteczek

Rozdział 1

„Warszawa Singera”

Rozmowa Tomka ze starszą kuzynką Anią. Rozmowa dotyczy postaci Isaaka Singera i festiwalu jego imienia.

- Cześć Aniu. Jak dobrze, że jesteś. Mam ogromnie trudną pracę domową. Nie wiem, jak mam ją zrobić.
- Jaki jest temat? Przeczytaj, proszę.
- „Wyszukaj w programie Festiwalu Warszawa Singera propozycję, która cię zainteresuje i w oparciu o tę informację przygotuj zaproszenie”.
- Tomku, czego dokładnie nie rozumiesz?
- Chyba za mało wiem o Singerze.
- Poszukaj w takim razie informacji o nim. Później dowiedz się, co to jest „Warszawa Singera”. I co znalazłeś?
- Znalazłem tylko to: Singer był wielkim polskim i amerykańskim pisarzem żydowskiego pochodzenia. Otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury w 1978 roku... Nie rozumiem tylko jednego. Kim był Singer – Polakiem, Amerykaninem, a może Żydem, czyli obywatelem Izraela?
- Nie mógł być obywatelem Izraela, bo państwo to powstało dopiero w 1948 roku, a Singer urodził się na początku XX wieku. Był żydem, wyznawcą judaizmu – religii żydowskiej. A gdzie urodził się Singer?
- W Leoncinie, czyli na ziemiach polskich znajdujących się pod zaborem rosyjskim. Jego rodzice mieszkali w Warszawie i w Biłgoraju. Następnie Singer mieszkał i pracował w Warszawie.
- Czym się zajmował?
- Zaczekaj. O mam! Tu jest napisane, że tłumaczył powieści i inne utwory literackie na język jidisz.
- To niesamowite, że choć Żydzi nie mieli własnego państwa, to tworzyli swoją kulturę w tym właśnie języku.
- Czyli Singer pomagał Żydom poznawać utwory z całego świata. A Nagrodę Nobla otrzymał za własne opowiadania i powieści.
- Całkiem sporo o nim wiesz.
- A skąd się wziął Festiwal Warszawa Singera?
- W Warszawie Singer mieszkał do 1935 roku. Z powodu biedy i narastającego antysemityzmu w Europie wyemigrował jednak do Stanów Zjednoczonych.

– Antysemityzm... Wrogość, a nawet nienawiść wobec Żydów. Największy antysemityzm był w Niemczech pod rządami Hitlera. Moim zdaniem to nieludzkie.

– Rozumiesz więc, skąd nazwa dla festiwalu „Warszawa Singera”?

– Nie bardzo. Czytałem ten program i nie rozumiem.

– Wyjaśnię ci. Singer w całej swojej twórczości opisywał świat Żydów, szczególnie tych ze wschodnich części Polski. Odwoływał się także do atmosfery ulicy Krochmalnej, gdzie mieszkali jego rodzice. Festiwal Warszawa Singera pokazuje kulturę jidisz, czyli zarówno literaturę, muzykę, teatr, jak i tradycyjną kuchnię żydowską. Festiwal przywraca atmosferę Warszawy sprzed wojny i wspaniałe tradycje polsko-żydowskiego sąsiedztwa. Na scenach występują wybitni artyści. Wydarzenia artystyczne odbywają się na Placu Grzybowskim, przy ulicy Próznej, a także w Teatrze Żydowskim. Dzieje się to na przełomie lipca i sierpnia.

– Czyli jest to bardzo ważne wydarzenie kulturalne.

– Oczywiście. Świadczy o tym chociażby liczba widzów. Sięga nawet kilkudziesięciu tysięcy. Niektórzy twierdzą, że Festiwal Warszawa Singera jest wielkim dialogiem między historią a współczesnością.

– Rozumiem. Nazwa ma zarówno upamiętnić i Singera, który był polskim Żydem, jak i cały okres w dziejach Polski, kiedy Żydzi stanowili bardzo ważną część naszego społeczeństwa.

Rozdział 2

Życie w sztetlu

W tej części audiobooka Ania opowiada Tomkowi o przedwojennych sztetlach.

– Jak ci idzie zgłębianie wiedzy o Singerze?

– Wciągnęło mnie to. Czytam i znajduję wciąż nowe, ciekawe fakty. W opisie twórczości Singera przeczytałem, że w wielu utworach opisywał życie w sztetlach. Wiesz, co to słowo oznacza?

– Wiem. Tak nazywano w przedwojennej Polsce małe żydowskie miasteczka. Przykładem sztetla w kulturze popularnej jest fikcyjne miasteczko Anatewka ze „Skrzypka na dachu”.

- Rodzice byli na tym przedstawieniu i byli zachwyceni. A wiesz jak wyglądał taki sztetl?
- Niezbyt. Możesz mi opowiedzieć, chętnie posłucham.
- Sztetle były takimi małymi ojczyznami dla Żydów. Były to małe prowincjonalne miasteczka, w których zachowała się tradycyjna obyczajowość żydowska. W miasteczkach tych Żydzi stanowili większość mieszkańców. Posługiwali się językiem jidisz.
- Czy w sztetlach mieszkali tylko Żydzi?
- Nie. Mieszkali w nich także ludzie innych religii i narodowości, np. Polacy, Ukraińcy. Natomiast życie Żydów w takich wspólnotach było podporządkowane wspólnym interesom. I gdy np. któryś z mieszkańców sztetlu chciał się ożenić, czy założyć warsztat, to musiał wyrazić na to zgodę zarząd gminy.
- Czytałam o tym.
- A uroczystości w rodzinie, np. małżeństwo i narodziny dziecka, także były obchodzone przez wszystkich mieszkańców. A jak ktoś był biedny, czy chory, to wtedy również wszyscy mieszkańcy opiekowali się nim.
- I nikt się nie sprzeciwiał?
- Jeśli się ktoś sprzeciwiał, to wspólnota stosowała kary, np. ukarana osoba nie mogła wchodzić do synagogi. Czasami nawet stosowano karę chłosty. Tak było aż do wojny. Życie gmin żydowskich w sztetlach było doskonale zorganizowane. Działały w nich biblioteki, kina, teatry. Wydawano żydowskie gazety, książki.
- I pomyśleć, że już nie istnieje świat sztetli. Cieszę się, że musical „Skrzypek na dachu” jest tak popularny i oglądany na całym świecie. W jakiś sposób przybliża to świat, którego już nie ma. Polecam ci również do przeczytania wiersz Antoniego Słonimskiego „Elegia miasteczek żydowskich”.

Rozdział 3

Podsumowanie

W podsumowaniu Ania z Tomkiem rozmawiają o Holocauście, który doprowadził do zaniku tradycyjnej kultury żydowskiej.

- Nie ma już tego świata. Niewiele pozostało po Żydach w Polsce. Nie ma ich miasteczek. Nie widać śladów ich obyczajów, np. zapalonych świeczek w oknach na święta żydowskie. Żydzi nie śpiewają w drewnianych bożnicach, czyli synagogach. Ale przecież w Warszawie znajdują się synagogi. Byłem w tej przy ulicy Twardej.
- Oczywiście, w Polsce są synagogi, w sumie około 30, ale tych przedwojennych zachowało się tylko kilkanaście, np. w Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN znajduje się odtworzona synagoga żydowska.
- Co było przyczyną zniknięcia Żydów?
- Tomku, wiesz już, że Hitler zdobył władzę w Niemczech, głosząc m.in. hasła antysemityczne. Prawie połowa niemieckich Żydów została wymordowana, a tylko nielicznym udało się uciec. Kiedy Hitler w latach 1939-1941 podbił Polskę i większość państw europejskich, postanowił całkowicie wymordować Żydów mieszkających w okupowanych krajach. W 1942 roku (20 stycznia) w Wannsee (dzielnicy Berlina) zapadła decyzja, aby „ostatecznie rozwiązać problem żydowski”, czyli wymordować wszystkich Żydów europejskich z państw podbitych przez Niemców. W tym celu Hitler rozkazał założyć na ziemiach polskich obozy koncentracyjne i obozy zagłady, do których z całej Europy Niemcy zaczęli zwozić Żydów.
- To wiem, a największym obozem był Auschwitz. Dziś obóz w Auschwitz-Birkenau jest wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Wydaje mi się, że ku przestrodze, żeby nigdy taka sytuacja się już nie powtórzyła.
- Tak, masz rację. Od roku 1941 do 1945 w obozach zagłady wymordowano około 6 milionów Żydów. Większość z nich zginęła na ziemiach polskich. Największą grupę stanowili polscy Żydzi. Szacuje się, że było ich 3 miliony.
- To straszne.
- Tę wielką zbrodnię nazywamy Holocaustem. Po hebrajsku nazywa się Shoah, a po polsku Zagłada. Nasi rówieśnicy z Izraela, pod koniec nauki w szkole średniej, przyjeżdżają do Polski i najważniejszym celem ich pobytu jest odwiedzenie Auschwitz-Birkenau i innych miejsc Zagłady.
- Słyszałem o tym. Babcia mi mówiła, że także do Muzeum POLIN przyjeżdża coraz więcej Żydów z całego świata.
- Ja jestem dumna, że w Polsce mamy tak wspaniałe muzeum, dotyczące obecności Żydów na naszych ziemiach.

Polecenie 1

Wyobraź sobie, że jest rok 1978, a ty znajdujesz się w Nowym Jorku. Na ulicy spotykasz Izaaka Singera. Przeprowadź z nim wywiad.

Polecenie 2

Jesteś mieszkańcem sztetlu. Opisz życie w nim.

Polecenie 3

Czy Holocaust był „ostatecznym rozwiązaniem kwestii żydowskiej”? Uzasadnij odpowiedź.

Podsumowanie

1. Przed wojną w Polsce mieszkało kilka milionów Żydów.
2. Większość z nich mieszkała w małych miasteczkach – **sztetlach**. Były to ich małe ojczyzny.
3. Jednym z najwybitniejszych polskich Żydów był Isaak Singer.
4. Dla uczczenia jego pamięci w Warszawie odbywa się Festiwal Warszawa Singera.
5. W Niemczech, po zdobyciu władzy przez Hitlera, rozpoczęto realizację polityki rasistowskiej i antysemickiej.
6. W trakcie II wojny światowej na ziemiach polskich zostały utworzone getta, a następnie niemieckie **obozы koncentracyjne**. Największym z nich był Auschwitz-Birkenau.
7. Do tych obozów zostali zwięzieni Żydzi z Europy podbitej przez Niemcy nazistowskie.
8. Na ziemiach polskich zginęło 5-6 milionów Żydów.

Źródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

PRACA DOMOWA

Praca domowa

Polecenie 4.1

Poszukaj informacji na temat tego, czy w Twojej okolicy znajdują się pamiątki po ludności żydowskiej. Przedstaw te informacje w dowolnej formie, np. w formie opisu, zdjęć, itp.

Zadania

Ćwiczenie 1

Uzupełnij luki w tekście, wykorzystując podane słowa.

Singer był polskim i pisarzem pochodzenia.

Otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie w 1978 roku.

Singer urodził się na ziemiach polskich znajdujących się pod zaborem .

Antysemityzm to postawa wrogości wobec .

Festiwal Warszawa Singera pokazuje i przybliża kulturę .

literatury

pruskim

austriackim

żydowską

żydowskiego

amerykańskim

rosyjskim

Żydów

Zródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Które zdanie jest prawdziwe, a które fałszywe? Zaznacz odpowiednie pola.

	Prawda	Fałsz
Sztetle były małymi żydowskimi miasteczkami w przedwojennej Rzeczypospolitej.	☐	☐
W sztetlach zachowała się tradycyjna obyczajowość żydowska.	☐	☐
W sztetlach mieszkali tylko Żydzi.	☐	☐
Życie w sztetlach było podporządkowane wspólnocie.	☐	☐
W sztetlach obowiązującym językiem był język polski.	☐	☐
W sztetlach nie istniało życie kulturalne.	☐	☐

Zródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

Odpowiedz na pytania.

1. Co oznaczał termin „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”?

2. W którym roku i gdzie w Niemczech podjęto decyzję o „ostatecznym rozwiązaniu kwestii żydowskiej”?

3. Jak się nazywał największy obóz zagłady Żydów?

4. Ilu Żydów zginęło podczas II wojny światowej?

5. Jakim terminem określa się zagładę Żydów?

Auschwitz-Birkenau

Okolo 6 milionów

Holocaust

Była to całkowita likwidacja Żydów

W 1942 roku, w Wannsee

Zródło: Eduexpert Sp. z o.o. / Evaco Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Słowniczek

Antysemityzm

postawa niechęci, a nawet wrogości wobec Żydów i osób żydowskiego pochodzenia.

Auschwitz-Birkenau

zespół niemieckich obozów koncentracyjnych i obozu zagłady utworzonych na terenie Oświęcimia i Brzezinki oraz innych pobliskich miejscowości. Istniał w latach 1941-1945. Jedyne obóz znajdujący się na liście UNESCO. W 1947 roku Auschwitz-Birkenau stał się muzeum, którego zadaniem jest dokumentowanie zbrodni niemieckich.

Getto

wydzielona część miasta, przeznaczona dla Żydów. W państwach okupowanych przez III Rzeszę Niemcy tworzyli zamknięte (często ogrodzone murami) getta. Tworzenie gett było pierwszym etapem Zagłady Żydów. Żydzi zostali poddani jeszcze straszniejszemu terrorowi niż pozostała część społeczeństwa polskiego. Niemcy stopniowo likwidowali

getta w mniejszych miejscowościach, a ich mieszkańców przewozili do większych miast. W warszawskim getcie mieszkało około pół miliona Żydów.

GG, Generalne Gubernatorstwo

jednostka administracyjno-terytorialna utworzona na podstawie dekretu Adolfa Hitlera z 12 października 1939, obejmująca część okupowanego przez wojska niemieckie terytorium II Rzeczypospolitej, która nie została wcielona bezpośrednio do III Rzeszy; Generalna Gubernia.

źródło: sjp.pl

Holocaust

terminem tym określa się zagładę 6 milionów Żydów, dokonaną podczas II wojny światowej. Proces ten rozpoczął się w połowie 1941 roku i trwał do końca wojny. Synonimem Holocaustu używanym przez część Żydów jest słowo „Szoah” (po hebrajsku „całkowita Zagłada”).

Jidysz

język Żydów aszkenazyjskich, czyli Żydów zamieszkujących Europę Środkowo-Wschodnią i częściowo zachodnią. Obecnie na świecie językiem tym posługuje się od 3 do 4 milionów Żydów.

Kraj Warty, niem. Reichsgau Wartheland lub Warthegau

część ziem zachodniej Polski 1939–45 włączonych do III Rzeszy (województwa: wielkopol., część pomor., łódz. i warsz.).

źródło: encyklopedia PWN

Obozy koncentracyjne

terminem tym zwykle określa się miejsce koncentracji ludzi w celu ich eksterminacji, której głównym narzędziem był głód połączony z wysiłkiem fizycznym.

Obozy zagłady

terminem tym zwykle określa się miejsce koncentracji ludzi w celu ich masowej zagłady. Służą temu specjalnie skonstruowane narzędzia służące do zabijania, np. komory gazowe, oraz krematoria służące do likwidacji ciał ofiar. W przeciwieństwie do obozów koncentracyjnych ludność przywożona do obozów zagłady uśmiercana była natychmiastowo.

„Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”

decyzje dotyczące szczegółów technicznych akcji eksterminacji Żydów zostały podjęte podczas konferencji w Wannsee 20 stycznia 1942 roku. W tym celu zostały utworzone obozy koncentracyjne.

Synagoga

inaczej bóżnica, żydowski dom modlitwy, a także miejsce zebrań członków gminy żydowskiej.

Sztetl

małe miasteczko, w którym dominującą narodowością są Żydzi (stanowią 70-80% mieszkańców). Zachowują oni tradycyjną obyczajowość żydowską. W sztetlach powstał charakterystyczny wzorzec życia pobożnych Żydów, oparty na Torze i Talmudzie. Nazwa ta dotyczy przede wszystkim małych żydowskich miasteczek dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Kultura sztetli zniknęła wraz z nadejściem Holocaustu.